

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

В.І. Коміренко

*д.е.н., професор кафедри міжнародних економічних відносин,
Київський міжнародний університет.*

Д.В. Коміренко

*системний адміністратор холдингу «Кобзар»,
студент Національного університету харчових технологій.*

ХАОС ЧИ CHAOTICS: У ПОШУКАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ПАРАДИГМИ ЕПОХИ ПОТЯСІНЬ (ТУРБУЛЕНТНОСТІ)

У найближчій перспективі ми станемо свідками появи ще більшої кількості зон турбулентності, що проявиться в стрімких змінах політичного керівництва країн, що розвиваються, збільшенні кількості військових конфліктів і скороченні державних бюджетів [6].

У статті зроблено спробу наукового пошуку нової економічної парадигми через призму мистецтва управління в епоху турбулентності: хаотікс.

Ключові слова: хаос, хаотікс, епоха потрясінь, турбулентність, парадигма, глобальна економіка, рецесія, оптимізація, інтернетпростір, кібербезпека.

Парадигма економічного лібералізму вичерпала себе. Ми вступили у фазу невідповідності економічної теорії реальному стану економіки (парадокс). Незворотні зміни світової економіки заклали підвалини нової реальності. Графік економічного розвитку більше не буде нагадувати синусоїду, найвірогідніше це буде тренд зигзагоподібних хаотичних коливань, тому що ми вступили в нову епоху частіших та інтенсивніших періодів потрясінь (турбулентності) глобальної економіки.

На мікроекономічному рівні в умовах невизначеності компанії очікує ще ширший набір ризиків незалежно від масштабів своєї діяльності і території розміщення. Тому проблема розробки нових стратегій захисту активів одночасно ефективно використовує можливості для зростання, які можуть відкритися.

Якщо ж пустити все на самоплив, то виникає хаос, у який занурюються уряди, бізнес-середовище, ринки та індустрії в рівній мірі, як і всі ми.

Розв'язання даної проблеми започатковано в статті «Chaotics: мистецтво управління і маркетингу в епоху турбулентності», авторські права на яку належать Джону А. Касліоне та Філіпу Котлеру (2009 р.). Chaotics та The Chaotics Management System є зареєстрованими товарними знаками, права на котрі належать Джону А. Касліоне (2009 р.).

На думку авторів вищезгаданої статті, за останні 50 років ми звикли враховувати лише два основні показники, характерні для нормально функціонуючої економіки. Перший – так званий «ринок биків», котрий триває як зазвичайно 5–7 років. Другий – «ринок ведмедів». Ця фаза зазвичай триває 10–12 місяців. Ці два тренди плавно переходили один в інший і в деякій мірі піддавалися прогнозуванню. Однак епоха турбулентності найнебезпечніша своєю непередбачуваністю. Тепер уже не всім компаніям вдається «очухатись» після нокауту, адже нині вони не можуть розраховувати на безхмарний період «реабілітації». Неважко уявити, що відбувається з компаніями, коли ринки «штормить значно частіше»: лише вони відновили сили за декілька кварталів позитивної динаміки, як доля знову випробує їх новими потрясіннями. Навіть ті, що залишилися на плаву, не можуть бути впевнені у процвітанні ні в середньостроковій, ні, тим більше, у довгостроковій перспективі. Прогноз авторів, використаний як епіграф, свідчить про вірогідність прогнозу, адже він був зроблений 4 роки тому. Характерними дослідженнями у форматі сучасного експертного документального фільму «Внутрішня справа» (2010 р.) автором ідеї підтверджується теза про причини хаосу фінансових ринків, спричинених глобальною фінансовою кризою. Інтерв'ю зі «сценаристами фінансового шоу», вартістю в декілька трл. американських доларів, і висновки експертів свідчать про штучно створений

фінансовий хаос за допомогою складних деривативів, який подібно ядерному реактору вийшов з-під контролю і підсилюється загальними закономірностями епохи потрясінь. Кількість постраждалих від природної та рукотворної фінансової стихії продовжує збільшуватись із катастрофічною швидкістю. Жоден житель планети не відчуває себе впевнено в завтрашньому дні, і до цього потрібно звикати.

Основною причиною такої ситуації Джорж Сорос назвав дерегуляцію фінансових ринків, порівнявши її з конструкцією старих танкерів, які ретельно розділені на відсіки, чим перешкоджали перетіканню рідкого грузу при штормових коливаннях. При ліквідації перегородок (фінансового регулювання), яке лобювали провідні діячі з Уол-стріту, фінансовий лайнер може легко перевернутись і без зловістих дій керманічів, адже шторм на фінансовому океані не вщухатиме тривалий час.

Слід звернути увагу на думки, викладені Богданом Гаврилишином у «Дороговказях в майбутнє», «Залишаюся українцем»: світова система господарювання перетнула критичну точку некерованості, пов'язаної з низькою ефективністю суспільств, до чого призвів катастрофічно низький рівень насаги до праці. Криза єврозони, на думку автора – це радше криза духовності, а не криза економічних відносин.

Французький письменник Ромен Роллан, якого називали оком, душею Європи, змальовував у своїх творах передусім європейський дім щирих, духовно багатих і працьовитих європейців, його ж співвітчизник Жерар Депардьє стає втіленням меркантильності європейця.

Перспектива підписання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС змушує задуматися наскільки ми відповідаємо не лише Маастрітським критеріям, а насамперед «критеріям Р. Роллана».

Неможливо не помітити той факт, що в епоху потрясінь зберігають позитивну динаміку компанії, які працюють у сфері високих технологій. Офіс пошукової системи «Google» не має аналогів серед компаній традиційного бізнесу: це сотні гектарів комплексно розбудованого офісного «комунізму», де співробітники й члени їх сімей можуть жити в казкових резерваціях роками, підвищуючи продуктивність праці. Можливо це і є модель ідеальної компанії епохи турбулентності?

Мета даної статті – спроба пошуку контуру нової парадигми епохи потрясінь. Результати досліджень дозволять визначити напрям і стратегічну швидкість руху до процвітання світового господарства, суспільств та окремих компаній. Досягнення мети здійснюватиметься через виконання таких завдань:

1. Дослідити причини невідповідності існуючої економічної парадигми сучасним реаліям світового господарства.
2. Зробити порівняльний аналіз існуючих концепцій, які могли б претендувати на вакансію сучасної парадигми.
3. Проаналізувати систему управління Chaotics.
4. Зробити спробу розробки оптимальної моделі компанії в епоху потрясінь.

Економічний розвиток відбувається за схемою: парадигма – парадокс – нова парадигма. Нинішній стан економіки свідчить про те, що людство перебуває на етапі невідповідності теорії практиці, тобто – парадоксу. Упродовж останніх століть вдавалося балансувати між економічним лібералізмом і державним регулюванням (кейнсіанство). Цілком очевидно, що останні події ілюструють не лише відсутність будь-якого натяку на економічний баланс, а крім того, економічні процеси виходять з-під контролю та за межі інтелектуального осмислення. Економічний лібералізм – сукупність поглядів на функціонування економічної системи і принципи економічної політики, відкидаючи будь-яке втручання держави в господарську діяльність. Лібералізм визнає кращою ту економічну систему, яка гарантує повну свободу особистої ініціативи економічних суб'єктів. Усі теорії економічного лібералізму ґрунтуються на чотирьох основних постулатах: обов'язковість приватної власності як юридичної основи господарського життя, вільна конкуренція як вищий і природний регулятор економічних відносин, вільне підприємництво як головне джерело й умова господарського прогресу, держава як пасивна умова загального розвитку економіки, функції якої зводяться до законодавчого оформлення економічних відносин між приватними підприємцями.

Ідеї економічного лібералізму почали втрачати свою актуальність в 20–30-ті роки ХХ століття. Світова економіка зіштовхнулася із глибокою кризою всієї системи ринкового господарства. «Логотип» економічного лібералізму Вінсана де Гурне «Нехай все йде як йде» почала носити негативний характер. Економічний лібералізм поступається місцем кейнсіанству. Рекомендації Кейнса було покладено в основу економічної політики більшості розвинених країн світу в 50–70-ті ХХ століття, що послабило глибину економічних криз, позитивно вплинуло на стабільність економічної системи. Водночас стимулювання попиту та інші кейнсіанські методи регулювання економіки призвели до високого рівня інфляції. Крім того, 70-ми почалися структурні кризи в

економіці, що спричинило посилення нерівноваги на ринку робочої сили й виникнення нових диспропорцій. Необхідність переосмислення кейнсіанської теорії зумовило появу некейнсіанства.

Більшість економістів висловлювала думку, що «суспільство загального благополуччя», у якому відбувалося вирівнювання доходів і багатства, веде до втрати джерела свого розвитку – підприємницької ініціативи. Унаслідок західний світ останньої третини ХХ століття знову звернув увагу на концепцію економічного лібералізму формату неолібералізму, значно скоротивши та змінивши економічну роль держави. Нині ж дискусії щодо нової дорожньої карти економіки тривають на кшталт «методенштрайт», який затято здійснювали Г. Шмоллер, Г. Brentano, Г. Шенберг та ін.

Журнал «The Economist» у черговому номері помістив зображення підручника із сучасної економічної теорії, який тане, як морозиво в спекотну погоду. Редакційна стаття завдала нищівної критики існуючому стану речей, але мало уваги приділила тій парадигмі, яка могла б прийти на зміну. На нашу думку, вибір претендентів невеликий. Це або нова, вірніше, забута стара концепція інноваційного кейнсіанства, або ж модернізована модель економічного лібералізму чи принципово відмінна від попередніх парадигма хаотікс. Найвірогідніше особливого бажання вкотре наступати на старі граблі й терпіти мільярдні збитки в суб'єктів світового господарства немає. Тому прогнози щодо мистецтва управління в епоху потрясінь нам видаються реалістичнішими.

Система хаотікс складається із семи основних компонентів:

1. Розробка системи раннього оповіщення.
2. Побудова ключових сценаріїв і стратегій.
3. Вибір пріоритетних сценаріїв і стратегій.
4. Запровадження системи стратегічної поведінки, в основі якої лежить система управління, що враховує фактор нестійкості.
5. Збільшення кількості зацікавлених сторін.
6. Вирівнювання структури організації.
7. Скорочення періодів стратегічного планування.

Розробка системи оповіщення формально існує на основних ринках. Але, на жаль, як свідчить негативний досвід глобального фінансового ринку,

рейтингові агенції, які покликані виконувати функції раннього оповіщення перетворилися з мовчазної згоди фінансового лобі з Уол-стріт на примітивних крамарів, які торгують рейтингами, чим спричиняють ще більший хаос. Слухання в Сенаті США щодо викривлень рейтингів закінчилися законним висновком, що це була лише їхня думка. Тому відсутність довіри та важелів впливу на неправдиві рейтинги унеможливають поширення цього механізму на інші ринки.

Побудовою ключових стратегій та сценаріїв повинні займатися не політики, а висококваліфіковані фахівці. На жаль, цю тенденцію переломити найближчим часом на нашу думку не вдасться. Підтвердженням цього є події, що стрімко розгортаються в єврозоні. Так звані сценарії порятунку Греції та Кіпру принесли менше очікуваних результатів на тлі соціальних збурень. Чи можна вважати отримані силовими методами короткотермінові ефекти наслідками втілення продуманої стратегії оптимізації?

Ефективніше, на нашу думку могла б спрацювати стратегія кайдзенфілософії. KAIZEN – це постійне прагнення до вдосконалення всього, що ми робимо, яке реалізується в конкретних формах, методах, технологіях і звернене до людей. І хоча концепція KAIZEN народилась в Японії, вона набула великого поширення в цілому світі і багато разів довела власну ефективність не тільки в промисловості, а й у сфері послуг і громадських організаціях як ефективний спосіб збільшення зацікавлених сторін.

Вирівнювання структури організації з вертикальної до горизонтальної простежується в низці успішних компаній. За підсумками 2012 року, на нашу думку, з топ-10 таких компаній четверо географічно розташовані на території України. Це компанії, що продукують програмні продукти. Перебуваючи територіально в Києві, українські програмісти виконують замовлення по всьому світу, використовуючи інструменти горизонтальної структури організації.

Щодо скорочення періодів стратегічного планування, то цей процес відбувається синхронно зі зміною синусоїдальної закономірності на зигзагоподібні короткострокові тренди. Для існування в новій реальності консервативні моделі та стратегії уникнення ризиків більше не придатні. Потрібні обережні підходи й моделі, які сигналізують про небезпеку і здатні захистити державу й бізнес від руйнівного впливу турбулентності та водночас забезпечити досягнення їх інтересів. Хаотікс-підхід можна розглядати як профілактику ризику і невизначеності, оскільки не дозволяє таким почуттям, як самовпевненість і жадібність, взяти верх над здоровим глуздом у ділових стосунках і в момент

підготовки організації до роботи в умовах турбулентності та в розгар хаосу, котрий може виникнути в майбутньому.

Лідери ділового світу мусять виробити новий тип мислення та «аварійну» модель бізнесу. Існуючі моделі виробництва, організації виробництва, народного господарства, економічного зростання, економічної взаємодії могли б стати основою для формування мультицільової, поліваріантної оптимальної моделі компанії в епоху потрясінь. Корисними з огляду на це, із моделі виробництва слід виокремити, на нашу думку основні взаємозв'язки процесу виробництва, які дають змогу здійснювати економічний аналіз і прогнозування.

Моделі організації виробництва цікаві в плані оптимальних варіантів діяльності господарюючих суб'єктів відповідно до технологічних способів виробництва, обсягу й асортименту продукції, маркетингової орієнтації, форми власності, регіонального розташування, логістики та ін.

Моделі народного господарства допоможуть встановленню кількісних і логічних залежностей між різними елементами на макроекономічному рівні.

Моделі економічного зростання могли б послужитися моніторингом змін у часі комплексу економічних показників, що характеризують процес розвитку у вартісній формі. Ефект зростання при цьому досягатиметься за рахунок стабільності на тлі загального падіння.

Модель економічної взаємодії зможе виконати роль збільшення кола зацікавлених сторін через призму цілісної соціально-економічної системи.

Цілком природно визначитись із стержнем аварійної моделі бізнесу. Цим стержнем повинні бути ІТ-технології, які довели свою лідируючу роль в епоху потрясінь, зумівши не лише не втратити, а й значно додати у своїх показниках. Так, на наш погляд може виглядати оболонка оптимальної моделі компанії в епоху потрясінь.

Зважаючи на вищесказане, можна дійти таких висновків:

1. Гібрид концепцій економічного лібералізму й кейнсіанства вичерпав себе.
2. Світове господарство припинило повторювати синусоїдні тренди розвитку.
3. Глобальна фінансова криза 2008 року розпочала епоху неконтрольованих хаотичних коливань, епоху турбулентності або потрясінь.
4. На роль нової парадигми претендує система хаотікс.
5. Оптимальною моделлю компанії в епоху потрясінь може бути модель ІТ-компанії, яка включатиме раціональні елементи моделей виробництва, організації виробництва, народного господарства, економічного зростання та економічної взаємодії, націлених на функціонування в умовах невизначеності.

Література

1. Бартенев С.А. История экономических учень. – М. : Юрист, 2001.
2. Большой экономический словарь / под редакцией А.Н.Азрилияна. – [2-е изд.]. – М., 2007.
3. Інсайдерська робота (Внутрішня справа) : документальний фільм про антологію глобальної фінансової кризи. – США, 2010.
4. Економічна енциклопедія : у 3 томах / під редакцією Б.Д. Гаврилишина. – К. : Академія, Тернопіль : Академія народного господарства, 2000.
5. The Economist. – 18.07.2010. – № 112.
6. Ф. Котлер, Джон А. Касліоне. Chaotics: бізнесуправління та маркетинг в епоху турбулентності. – Н.-Й., 2009.
7. Коміренко В.І. Кайдзенфілософія українсько-японських відносин // Зовнішні справи МЗСУ. – 2011. – №9.
8. Энциклопедический словарь современной рыночной экономики / под ред. Кушлина В.И. – М. : РАГС, 2004.
9. Офіційний сайт міністерства освіти і науки України: www.mon.gov.ua

В статъе сделана попытка поиска новой экономической парадигмы сквозь призму искусства управления в эпоху турбулентности: хаотикс. Кроме того, разработан проект оптимальной модели бизнеса в условиях неопределенности, стержнем которой предположительно будет ИТ-компания с рациональными элементами общеизвестных моделей производства, организации производства, народного хозяйства, экономического роста и экономического взаимодействия.

Ключевые слова: хаос, хаотикс, эпоха потрясений, турбулентность, парадигма, глобальная экономика, рецессия, оптимизация, интернетпростир, кибербезопасность.

The article is an attempt to find a new economic paradigm through the lens of arts management in an era of turbulence: haotiks. Also drafted optimal business model in the face of uncertainty, the core of which is expected to be IT-company with the rational elements of well-known patterns of production, production, economy, economic growth and economic interaction.

Key words: *chaos haotiks, the era of turmoil, turbulence, paradigm, global economy, recession, optimization, internetprostr, cyber security.*

А.І. Лукашенко

*кандидат історичних наук, доцент кафедри
країнознавства та міжнародного туризму Київського
міжнародного університету*

ДРУГИЙ ОСЬОВИЙ ЧАС СВІТОВОЇ ІСТОРІЇ: ФОРМУВАННЯ ДУХУ КАПІТАЛІЗМУ В МЕЖАХ ДУАЛІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ХРИСТІЯНСТВА

У статті здійснено аналіз головних критеріїв і характерних рис осьового часу Карла Ясперса, простежено причини й особливості трансформаційних процесів Європи XV-XVII ст., яким згідно із критеріями Карла Ясперса надано статус Другого осьового часу.

Ключові слова: *осьовий час, капіталізм, протестантська етика, есхатологія, християнський дуалізм, християнство, Церква.*

Найвідоміші спроби вивести історичну науку на макрорівень, у контексті дослідження проблем загальноцивілізаційного розвитку, пов'язані з науковими дискусіями формаційного та цивілізаційного підходів у поясненні суспільного поступу. Як відомо, формаційний підхід у своїй суті розділяє цільний історичний час на взаємовиключні формації. При такому підході складається враження про фокусування уваги дослідника на другорядних історичних фактах – на наслідках історичного процесу, але аж ніяк не на його рушіях. Проте це зовсім не дивно, оскільки формаційна історична ідеологія була створена в період першого буму матеріалізму та капіталістичного розвитку, для котрого майнова нерівність, класова боротьба, матеріальний інтерес були показниками духу епохи, у котрій «Бог помер» (Ф. Ніцше) в «боротьбі за існування та природному відборі» Ч. Дарвіна.

Цивілізаційний підхід у концепції трьох поколінь цивілізацій А. Тойнбі вже відображав еволюційність самого творця історії – людини, яка і видозмінювала цивілізацію. Проте дослідник розділяє загальний історичний процес самою відсутністю спільного знаменника світових цивілізацій, а отже не дає відповідь на запитання: у якому напрямку рухається людство? *Це запитання і донині залишається актуальним.* Загальним футурологічним побажанням А. Тойнбі була констатація необхідності створення єдиної духовної спільноти, через витворення образу єдиного Бога та злиття божественного і земного планів. Можна допустити, що подібні міркування були плодом надій сер. XX ст., доби знекровленої шокуючою Другою світовою війною, нацизмом, червоним терором та загрозами холодної війни [1]. Так, для того, щоб зрозуміти куди рухається людство та історія, потрібно чітко з'ясувати світоглядні мотивації історичної поведінки людини. Основою ж світогляду завжди була і залишається релігія, навіть у період атеїзму мотивація людини все одно обумовлена *вірою чи невірою людини в Бога, що й визначає її поведінку.*

Проблематика даної статті безпосередньо пов'язана із науковою концепцією Першого осьового часу К. Ясперса. Крім того, стрижневою ідеєю статті є вплив духовного чинника на мотиваційну поведінку творця історії – людини. Оскільки основою духовності є релігія, ми взяли основу християнства, а саме його дуалізм, як чинник трансформаційних процесів Другого осьового часу.

Досліджуючи питання Другого осьового часу, вважаємо за необхідне розглядати останнє в контексті Першого осьового часу світової історії, ідея котрого була закономірною спробою продовження традиції макрочивілізаційного підходу в дослідженні історії, про що детальніше йдеться нижче.

Так, мета статті полягає в обґрунтуванні доцільності визначення Другого осьового часу через демонстрацію впливу останнього на хід світової історії, завдяки формуванню протестантської етики,